

4. OBSAH, CIELE, ÚLOHY A PROBLÉMY VYUČOVANIA DEJEPISU

*A riekol majster:
Opakuj minulé a poznávaj nové.
A budeš môcť byť učiteľom!*
Konfucius

4.1 Didaktika dejepisu a dejepisné vyučovanie

Didaktika dejepisu je hraničná vedná disciplína, ktorá sa zaoberá procesom vyučovania dejepisu. Ide v zásade o prienik medzi historickou vedou, jej blízkymi vedeckými disciplínami a s didaktikou a ďalšími pedagogickými náukami v kontexte aktuálnej kultúrnej a politicko-spoločenskej reality. Úplný prehľad vedomostí školského predmetu by sa mal zhodovať s obsahom korešpondujúcich vedeckých disciplín. Nesmie sa však zabudnúť, že školský predmet nie je vo svojej forme identický s vedeckým odborom a že v praxi modernej výučby **„sa výber učebnej látky a didaktických postupov zameriava predovšetkým na poznávací a objavujúci aspekt učenia a za menej dôležité sa považujú hotové vedomosti“** (A. H. J. Wilschut).

Rozborom konkrétneho vyučovacieho procesu didaktika dejepisu skúma – (A) ako sa vo vedomí žiakov vytvárajú historické predstavy, (B) ako si žiaci osvojujú historické pojmy a zákonitosti historického vývoja, (C) ako sa vyvíja ich historické myslenie a (D) ako sa na základe historického poznania rozvíja ich osobnosť z citovej a mravnej stránky. Didaktika dejepisu rieši aj (E) *spoločenskú funkciu vyučovania dejepisu* ako učebného predmetu.

Význam dejepisu v sústave učebných predmetov vyplýva z jeho mimoriadnej výchovnej účinnosti. Moderná spoločnosť sa vyznačuje komplexnou súvislosťou politických, ekonomických a sociálno-kultúrnych vplyvov. Je neustále vystavená rýchlym a radikálnym zmenám. V súčasnej masovej kultúre už nemožno hovoriť o jednej smerodajnej hodnote alebo jednom pravidle. Životný štýl a utváranie vlastnej identity sú stále viac otázkou vlastných výberov a stále menej vecou daných zvykov.

Dnešná výučba má žiakov *kvalifikovať pre budúcnosť* a tento zámer sa označuje tiež termínom „objasnenie existencie“, čo predpokladá nielen priestorový, ale najmä časový kontext. Podstatným komponentom dejepisného vyučovania je učiť myslieť v časovej dimenzii. Žiaci by si mali uvedomiť zodpovednosť, ktorú má každý jedinec voči sebe samotnému a iným a voči prostrediu. Pritom sú určite nevyhnutné: kreatívne založenie, pocit zodpovednosti a kritické postoje pri formovaní názorov na spoločenské vzťahy a z nich vyplývajúce súvislosti.

Vyučovanie dejepisu žiakom *nedáva teda len poznanie historickej skutočnosti*, ale má tiež veľký podiel na utváraní ich názorov na zložité javy súčasného života, na rozvíjanie správnych osobných vzťahov žiakov k udalostiam a k spoločenskej situácii. Získané dejepisné vedomosti, spôsobilosti, zručnosti a hodnoty majú žiakom umožniť orientovať sa v spleti politických, ekonomických, sociálnych a kultúrnych faktov, s ktorými sa budú stretávať vo svojom živote. Dejepis má významnú úlohu v procese prípravy žiaka k občianstvu, a teda aj pri formovaní vzťahu k vlasti a národu, ale aj

k spoločným európskym hodnotám a tolerancii voči iným etnikám (menšinám). Z toho vyplýva, že jeho všeobecným cieľom je vytvoriť historický horizont žiakovho života a sveta, a tak prispieť k výchove jedinca ako občana demokratickej spoločnosti.

Vyučovanie dejepisu musí vychádzať z tendencie, ktorá spočíva v uplatňovaní plurality ideí a koncepcií vedúcich v konečnom dôsledku k humanizácii a demokratickému chápaniu dejín. Predpokladom tejto tendencie je pochopenie rôznorodosti ľudského myslenia, konania, vzťahov a jeho hodnotenia z hľadiska rozličných názorov a perspektív. Žiak, podobne ako historik, by mal chápať nasledujúci logický rad zmyslu a významu historického poznávania: *realita* → *fakty o realite* → *interpretácia faktov* (resp. udalosť – správa o nej – záznam kronikára – analýza a interpretácia historika).

Špecifickým znakom dejepisného vyučovania je geneticko-chronologické a synchronne vyučovanie svetových a národných dejín. Základnými zásadami vyučovania dejepisu (a najmä na základnej škole) sa stávajú názornosť a primeranosť. Dôležitým princípom je tiež uplatnenie multiperspektivity.

Predmety vedeckého bádania v oblasti didaktiky dejepisu môžeme zhrnúť v týchto najdôležitejších oblastiach: 1. Štúdium edukačného významu dejepisu ako učebného predmetu a jeho funkcie v sústave učebných predmetov. 2. Štúdium vzdelávacích a výchovných cieľov a úloh dejepisu ako učebného predmetu. 3. Štúdium obsahu vyučovania dejepisu. 4. Zvláštnosti vyučovacieho procesu dejepisného vyučovania. 5. Stratégie a metódy dejepisného vyučovania. 6. Vyučovacie prostriedky, médiá dejepisného vyučovania. 7. Organizačné formy vyučovacieho procesu dejepisného vyučovania. 8. Miesto a význam regionálnej histórie v dejepisnom vyučovaní. 9. História výučby dejepisu. 10. Vyučovanie dejepisu v zahraničí. 11. Európska dimenzia dejepisného vyučovania. 12. Výučba dejepisu národnostných (etnických) menšín. 13. Formovanie historického vedomia, predstáv a pojmov u študujúcej mládeže. 14. Problematika mýtov a stereotypov vo výučbe dejepisu. 15. Príprava učiteľa dejepisu na výučbu.

V súčasnosti mnohí učitelia na Slovensku i v Českej republike upozorňujú jednak na problém vzdelávania, odbornej prípravy budúcich učiteľov dejepisu. Napr. Petr Šimíček (2015) zdôraznil fakt, že často ide skôr o vzdelávanie profesionálnych historikov, ktorí budú pracovať s mŕtvymi historickými prameňmi, než so živými mladými ľuďmi. Jednak výučba realizovaná v súčasných podmienkach v slovenskom školstve výrazne minimalizuje priestor na hlbšiu analýzu nastolených problémov, na vyjadrovanie postojov k aktuálne prebiehajúcim konfliktom či krízam. Obmedzuje využitie aktivizačných didaktických metód, znemožňuje diskusiu či hľadanie príčinných súvislostí. Namiesto účinnej edukácie smeruje k povrchnosti, hromadeniu informácií encyklopedickej povahy. Budúci učitelia nedostávajú dostatočný priestor na pochopenie významu študovaných poznatkov a často iba reprodukovujú naučené skutočnosti.

4.2 Ciele výučby dejepisu

Výučbu chápeme ako *neustály rad profesionálnych rozhodnutí, ktoré učiteľ vykonáva v príprave na vyučovanie, v jej priebehu i po nej*. Akékoľvek premyslené